

**HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH VA MAHALLIY AHOLI
TURMUSH SHAROITLARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti Andijon Fakulteti

Yoqubova Fotima Baxromjonovna

“Iqtisodiyot” ta’lim yo’nalishi 2-bosqich talabasi

Annotasiya: Mazkur ilmiy maqolada hududiy iqtisodiy rivojlanishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilinib, uning mahalliy aholi turmush sharoitlariga ko’rsatadigan ta’siri kompleks yondashuv asosida o’rganiladi. Tadqiqot jarayonida hududlar o’rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblik, investitsiyalar taqsimoti, infratuzilma rivoji, bandlik darajasi hamda ijtimoiy xizmatlar sifati kabi muhim omillar tizimli ravishda ko’rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitda hududiy rivojlanishning notekis kechishi natijasida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar, jumladan, ichki migratsiyaning kuchayishi, daromadlar tafovutining ortishi va qishloq hududlarining iqtisodiy jihatdan ortda qolishi ilmiy asosda yoritib beriladi. Statistik ma’lumotlar va tahliliy yondashuvlar asosida hududiy rivojlanish darajasi bilan aholi farovonligi o’rtasidagi uzviy bog’liqlik ochib beriladi.

Tadqiqot natijasida hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, resurslarni samarali taqsimlash, infratuzilmani rivojlantirish va kichik biznesni qo’llab-quvvatlash orqali hududlar o’rtasidagi tafovutlarni kamaytirish mumkinligi asoslab beriladi. Maqolada ilgari surilgan taklif va tavsiyalar hududiy rivojlanishni jadallashtirish, aholi turmush darajasini oshirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Kalit so’zlari: hududiy iqtisodiyot, nomutanosiblik, bandlik, infratuzilma, daromadlar, urbanizatsiya, investitsiya, ijtimoiy rivojlanish

Annotation: This scientific article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of regional economic development and examines its impact on the living conditions of the local population through a systematic approach. The study explores key factors such as regional economic disparities, distribution of investments, infrastructure development, employment levels, and the quality of social services.

Furthermore, the article highlights major challenges arising from uneven regional development in modern economic conditions, including increasing internal migration, widening income inequality, and the economic lag of rural areas. Based on statistical data and analytical methods, the interrelationship between the level of regional development and the welfare of the population is clearly demonstrated.

The research concludes by proposing effective measures to improve regional economic policy, ensure efficient allocation of resources, enhance infrastructure, and support small businesses. The recommendations presented in this study aim to reduce

regional disparities, improve living standards, and ensure sustainable economic growth and stability.

Keywords: Regional economic development, economic disparity, infrastructure, employment, income inequality, investment distribution, social services, regional policy.

Hududiy iqtisodiy rivojlanish zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib, u mamlakat ichidagi hududlar oʻrtasida iqtisodiy faoliyatning qanday taqsimlanganligini va bu jarayonning aholi turmush darajasiga qanday taʼsir koʻrsatishini ifodalaydi. Amaliy kuzatuvlar va ilmiy tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, hududiy rivojlanish bir xil darajada kechmaydi, yaʼni ayrim hududlar tez rivojlanayotgan boʻlsa, boshqalari ortda qolmoqda. Bu esa iqtisodiy nomutanosiblikni yuzaga keltiradi va jamiyatda ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Bugungi kunda koʻplab davlatlarda iqtisodiy faoliyatning asosiy qismi yirik shaharlar va sanoat markazlarida jamlangan. Natijada qishloq va chekka hududlarda iqtisodiy imkoniyatlar cheklangan boʻlib qolmoqda. Statistik kuzatuvlarga koʻra, investitsiyalarning katta qismi (taxminan 65–75%) markaziy hududlarga yoʻnaltiriladi, bu esa boshqa hududlarda ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish sohalarining sust rivojlanishiga olib keladi. Ushbu holat hududlar oʻrtasidagi iqtisodiy tafovutni yanada chuqurlashtiradi. Hududiy nomutanosiblikning asosiy sabablaridan biri infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Transport tizimi, elektr energiyasi, suv taʼminoti va internet kabi asosiy infratuzilma elementlari iqtisodiy rivojlanishning “tayanchi” hisoblanadi. Agar hududda yoʻllar yomon boʻlsa yoki logistika tizimi rivojlanmagan boʻlsa, u yerda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni bozorga yetkazish qiyinlashadi va xarajatlar ortadi. Bu esa tadbirkorlik faoliyatining pasayishiga olib keladi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, infratuzilma rivojlangan hududlarda iqtisodiy oʻsish surʼati oʻrtacha 1,5 barobar yuqori boʻladi.

Yana bir muhim muammo — bu bandlik darajasining pastligidir. Rivojlanmagan hududlarda ish oʻrinlari yetarli emasligi sababli aholi, ayniqsa yoshlar, ish izlab boshqa hududlarga yoki yirik shaharlarga koʻchib ketadi. Bu jarayon ichki migratsiyani kuchaytiradi. Natijada shaharlarda aholi soni ortib, infratuzilmaga yuklama oshadi, qishloq hududlarida esa mehnat resurslari kamayadi. Bu esa iqtisodiy rivojlanishni yanada sekinlashtiradi. Demak, bandlik muammosi hududiy rivojlanish bilan bevosita bogʻliq tizimli muammodir.

Daromadlar tafovuti ham hududiy rivojlanishdagi muhim masalalardan biridir. Rivojlangan hududlarda yashovchi aholining oʻrtacha daromadi kam rivojlangan hududlarga nisbatan ancha yuqori boʻladi. Bu esa ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi va aholining turmush sifati oʻrtasida katta farq paydo qiladi. Masalan, zamonaviy infratuzilmaga ega hududlarda yashovchi aholi sifatli taʼlim va tibbiy xizmatlardan

foydalanish imkoniyatiga ega bo'lsa, chekka hududlarda bu imkoniyatlar cheklangan. Ijtimoiy xizmatlar sifati ham hududiy rivojlanish darajasiga bevosita bog'liq. Ta'lim, sog'liqni saqlash va uy-joy sharoitlari rivojlangan hududlarda ancha yuqori darajada bo'ladi. Bu esa inson kapitalining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, kam rivojlangan hududlarda malakali kadrlar yetishmasligi, texnik baza zaifligi va moliyaviy resurslarning cheklanganligi sababli xizmatlar sifati past bo'ladi. Natijada bu hududlarda yashovchi aholining rivojlanish imkoniyatlari ham cheklanadi. Yuqoridagi muammolarni umumlashtirib aytganda, asosiy masala — bu iqtisodiy resurslar va imkoniyatlarning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganligidir. Bu esa tizimli yondashuvni talab qiladigan murakkab iqtisodiy muammodir. Shu sababli uni hal qilish uchun kompleks va uzoq muddatli strategiyalar zarur.

Birinchi navbatda, hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Kam rivojlangan hududlarga investitsiyalarni jalb qilish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va boshqa iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu orqali tadbirkorlar ushbu hududlarda faoliyat yuritishga qiziqadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi. Ayniqsa, maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etish hududiy rivojlanishni tezlashtiruvchi samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Ikkinchi muhim yo'nalish — infratuzilmani rivojlantirishdir. Yo'l-transport tizimini yaxshilash, logistika markazlarini yaratish, energiya va internet ta'minotini modernizatsiya qilish hududiy iqtisodiy o'sishni sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy infratuzilma nafaqat iqtisodiy faoliyatni rivojlantiradi, balki investitsiyalarni jalb qilish uchun ham muhim shart hisoblanadi.

Uchinchi yo'nalish sifatida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishni ko'rsatish mumkin. Kichik biznes hududiy iqtisodiyotning asosiy drayverlaridan biri bo'lib, u qisqa vaqt ichida ko'plab ish o'rinlarini yaratish imkoniyatiga ega. Shu sababli tadbirkorlikni rivojlantirish uchun kreditlar, grantlar va maslahat xizmatlarini kengaytirish zarur. Ayniqsa, yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchi muhim omil — ta'lim va kasb-hunar tizimini rivojlantirishdir. Zamonaviy iqtisodiyot malakali kadrlarni talab qiladi. Shu sababli hududlarda kasb-hunar markazlarini tashkil etish, amaliy bilimlarni oshirish va bozor talablariga mos mutaxassislar tayyorlash muhimdir. Bu orqali nafaqat bandlik muammosi hal etiladi, balki iqtisodiy rivojlanish ham tezlashadi.

Beshinchi yo'nalish — raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdir. Zamonaviy texnologiyalar yordamida hududlar o'rtasidagi masofaviy farqni kamaytirish mumkin. Masalan, masofaviy ish (remote work), onlayn ta'lim va elektron tijorat imkoniyatlari orqali chekka hududlarda yashovchi aholi ham iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etishi mumkin. Bu esa hududiy tengsizlikni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish ham muhim hisoblanadi. Hududiy

rivojlanish samaradorligi ko'p jihatdan boshqaruv sifatiga bog'liq. Mahalliy hokimiyat organlariga ko'proq vakolat berish, ularning moliyaviy mustaqilligini oshirish va javobgarligini kuchaytirish orqali hududiy rivojlanish jarayonlarini samarali boshqarish mumkin. Xulosa qilib aytganda, hududiy iqtisodiy rivojlanish va aholi turmush darajasi o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud. Hududiy nomutanosiblik esa iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun kompleks yondashuv, ya'ni investitsiya siyosatini takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ta'lim tizimini kuchaytirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish zarur. Faqat shundagina hududlar o'rtasidagi tafovutni kamaytirish va aholi turmush darajasini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, hududiy iqtisodiy rivojlanish zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb va murakkab yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot davomida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarda, balki aholi turmush darajasi, ijtimoiy imkoniyatlar va hayot sifati kabi muhim jihatlarda ham yaqqol namoyon bo'ladi. Bu esa hududiy rivojlanish masalasini faqat iqtisodiy muammo emas, balki keng qamrovli ijtimoiy-iqtisodiy jarayon sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Tahlillar asosida aniqlanishicha, iqtisodiy resurslar va investitsiyalarning notekis taqsimlanishi hududiy nomutanosiblikning asosiy sababi hisoblanadi. Rivojlangan hududlar investitsiyalarni ko'proq jalb etishi natijasida yanada tez rivojlanmoqda, kam rivojlangan hududlar esa iqtisodiy imkoniyatlarning yetishmasligi sababli ortda qolmoqda. Bu jarayon "iqtisodiy markazlashuv" hodisasini yuzaga keltirib, hududlar o'rtasidagi farqni yanada kuchaytirmoqda. Shuningdek, infratuzilmaning rivojlanish darajasi hududiy iqtisodiy o'sishda hal qiluvchi rol o'ynashi aniqlandi. Transport, energetika va axborot-kommunikatsiya tizimlarining rivojlanganligi iqtisodiy faollikni oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli infratuzilma rivojlanmagan hududlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari past bo'lishi tabiiy hol hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida aholi daromadlarining pastligi va turmush darajasining pastligiga olib keladi. Tadqiqot natijalari bandlik muammosining ham hududiy rivojlanish bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Ish o'rinlarining yetishmasligi aholini migratsiyaga majbur qiladi, bu esa bir tomondan yirik shaharlarda ortiqcha yuklama hosil qilsa, ikkinchi tomondan qishloq hududlarida iqtisodiy faollikning pasayishiga olib keladi. Bu jarayon uzoq muddatda hududiy iqtisodiy nomutanosiblikni yanada chuqurlashtiradi. Bundan tashqari, ijtimoiy xizmatlar sifati ham hududiy rivojlanish darajasiga bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. Ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy xizmatlarning rivojlangan hududlarda yuqori darajada bo'lishi inson kapitalining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, kam rivojlangan hududlarda bu imkoniyatlarning cheklanganligi aholi rivojlanish salohiyatini pasaytiradi. Yuqoridagi barcha omillarni umumlashtirib aytganda, hududiy iqtisodiy rivojlanish muammosi kompleks va ko'p qirrali ekanligi

yaqqol namoyon bo‘ladi. Bu muammoni hal qilish uchun alohida bir yo‘nalishda emas, balki bir nechta sohalarni qamrab olgan tizimli yondashuv zarur. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada taklif etilgan yechimlar alohida ahamiyatga ega. Avvalo, investitsiya siyosatini hududiy jihatdan muvozanatlashtirish orqali iqtisodiy faollikni barcha hududlarda bir xil darajada rivojlantirish mumkin. Kam rivojlangan hududlarga yo‘naltirilgan investitsiyalar yangi ish o‘rinlarini yaratadi, ishlab chiqarishni kengaytiradi va mahalliy iqtisodiyotning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Infratuzilmani rivojlantirish esa hududiy iqtisodiy o‘sishning asosiy sharti sifatida qaraladi. Zamonaviy transport tizimi, barqaror energiya ta‘minoti va rivojlangan internet infratuzilmasi iqtisodiy faoliyatni jadallashtiradi va hududlar o‘rtasidagi tafovutni kamaytiradi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali hududiy tengsizlikni sezilarli darajada qisqartirish mumkin. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish ham hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu soha qisqa vaqt ichida yangi ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatiga ega bo‘lib, iqtisodiy faollikni oshiradi. Shu sababli tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash siyosatini kuchaytirish zarur. Ta‘lim va inson kapitaliga investitsiya kiritish esa uzoq muddatli rivojlanishning asosiy omili hisoblanadi. Malakali kadrlar tayyorlash orqali hududiy iqtisodiyotning samaradorligini oshirish mumkin. Ayniqsa, zamonaviy kasb-hunar ko‘nikmalarini rivojlantirish aholi bandligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, hududiy iqtisodiy rivojlanish faqat iqtisodiy o‘sish bilan emas, balki aholi farovonligini oshirish bilan ham chambarchas bog‘liq jarayondir. Agar hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlar kamaytirilsa, bu nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlaydi, balki ijtimoiy adolat va tenglikni ham mustahkamlaydi. Eng muhim jihat shundaki, hududiy rivojlanish strategiyasi uzoq muddatli va barqaror bo‘lishi kerak. Qisqa muddatli natijalarga emas, balki kelajak avlodlar manfaatiga xizmat qiladigan siyosat yuritish muhimdir. Faqat shundagina mamlakatning barcha hududlari birdek rivojlanib, aholi turmush darajasi yuqori bo‘lgan barqaror jamiyatni shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. – Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanish hisobotlari. – Toshkent, 2023.
3. Jahon banki (World Bank). World Development Indicators. – Washington, DC, 2024.
4. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP). Human Development Report. – New York, 2023.
5. Krugman, P. Geography and Trade. – MIT Press, 1991.